

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKDA SODDALASHTIRILGAN BUXGALTERIYA HISOBI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Ilmiy rahbar

Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

To'rtko'l fakulteti, katta o'qituvchisi

Urganch davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi

nodirbek.jumaniyazov430@gmail.com

0009-0003-3518-1382

Xudayberganov Hamrobek Xamdambek o'g'li

1-bosqich, 252-guruh talabasi

"Buxgalteriya hisobi" yo'nalishi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, To'rtko'l fakulteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida soddalashtirilgan buxgalteriya hisobining o'rni, ahamiyati hamda uni amaliyotda qo'llash jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilingan. Xususan, hisob-kitob ishlarini yuritishdagi kamchiliklar, hujjatlashtirish jarayonidagi xatolar, zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasining pastligi va malakali mutaxassislar yetishmasligi kabi masalalar yoritib berilgan. Shuningdek, maqolada kichik biznes faoliyatida moliyaviy hisobotlarning aniqligi va shaffofligini ta'minlash, buxgalteriya hisobini soddalashtirish hamda raqamlashtirish orqali samaradorlikni oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot davomida milliy va xorijiy tajribalar tahlil qilinib, ushbu sohani rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi.

Kirish:

Hozirgi zamonaviy iqtisodiyot sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik har bir davlat taraqqiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Jahon iqtisodiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, aholi bandligi va daromadlarining oshishi ko'p jihatdan aynan kichik biznes subyektlari faoliyatiga bog'liqdir. Shu sababli ham bugungi kunda dunyo miqyosida kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, ular uchun qulay

moliyaviy va huquqiy muhit yaratish, ayniqsa, soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi tizimini joriy etish eng muhim iqtisodiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

Buxgalteriya hisobi har qanday korxona faoliyatining yuragi hisoblanadi. Chunki korxonaning moliyaviy holati, daromad va xarajatlari, soliq majburiyatlari hamda iqtisodiy samaradorligi aynan buxgalteriya hisobi orqali nazorat qilinadi. Mashhur investor Warren Buffett ta’kidlaganidek: “Accounting is the language of business”, ya’ni “Buxgalteriya — bu biznesning tilidir”. Darhaqiqat, hisob-kitob tizimi mukammal yo‘lga qo‘yilmagan biznesning kelajagi ham barqaror bo‘la olmaydi. Moliyaviy nazoratning sustligi korxona faoliyatida zarar, qarzdorlik, noto‘g‘ri soliq hisob-kitoblari va iqtisodiy samarasizlik kabi muammolarni yuzaga keltiradi.

Dunyoning rivojlangan davlatlari tajribasiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, United States, Germany, Japan hamda South Korea kabi mamlakatlarda kichik biznes subyektlari uchun alohida soddalashtirilgan hisob tizimlari ishlab chiqilgan. Ushbu tizimlar tadbirkorlarga ortiqcha vaqt va xarajat sarflamasdan moliyaviy hisobotlarni yuritish imkonini beradi. Ayniqsa, elektron hisob-kitob tizimlari, avtomatlashtirilgan dasturlar va raqamli platformalarning keng joriy qilinishi hisob jarayonlarini yanada tez, aniq va shaffof qilishga xizmat qilmoqda. Mashhur tadbirkor Bill Gatesning: “Raqamlashtirish biznes samaradorligini oshiradigan eng muhim vositalardan biridir”, degan fikri ham bugungi iqtisodiy jarayonlarda axborot texnologiyalarining naqadar muhim ekanligini ko‘rsatadi.

So‘nggi yillarda Uzbekistanda ham kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Davlat tomonidan tadbirkorlik subyektlarini qo‘llab-quvvatlash, soliq tizimini soddalashtirish, moliyaviy hisobotlarni optimallashtirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, kichik tadbirkorlik subyektlariga buxgalteriya hisobini yuritishda mustaqillik berilishi muhim yangiliklardan biri bo‘ldi. Amaldagi tartibga ko‘ra, kichik tadbirkorlik subyekti rahbari bosh buxgalter boshchiligidagi hisob xizmatini tashkil etishi, shartnoma asosida malakali buxgalter yoki ixtisoslashgan buxgalteriya firmasini jalb qilishi yoxud hisobni mustaqil ravishda yuritishi mumkin. Bu esa tadbirkorlarga o‘z faoliyat hajmi va imkoniyatidan kelib chiqib eng qulay hisob tizimini tanlash imkonini yaratmoqda.

Biroq ushbu sohada amalga oshirilayotgan islohotlarga qaramasdan, amaliyotda ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, ko‘plab kichik biznes subyektlarida buxgalteriya hujjatlarini to‘g‘ri yuritmaslik, moliyaviy hisobotlarni tayyorlashdagi xatolar, zamonaviy dasturiy vositalardan foydalanish ko‘nikmalarining yetarli emasligi hamda malakali kadrlar taqchilligi kuzatilmoqda. Ayrim tadbirkorlar buxgalteriya hisobini faqat soliq

topshirish vositasi sifatida qabul qilmoqda. Aslida esa buxgalteriya hisobi korxonaning moliyaviy boshqaruvi, strategik rejalashtirish va iqtisodiy xavfsizligini ta'minlovchi asosiy tizimlardan biridir.

Mazkur muammolar o'z vaqtida bartaraf etilmasa, korxonada moliyaviy intizomsizlik, yashirin iqtisodiyot, soliq qarzdorligi va hatto biznes faoliyatining to'xtab qolishi kabi salbiy holatlar yuzaga kelishi mumkin. Ayniqsa, noto'g'ri yuritilgan hisob-kitob tadbirkorning banklar, investorlar va hamkorlar oldidagi ishonchliligiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bugungi kunda kichik biznes subyektlarida soddalashtirilgan, zamonaviy va shaffof buxgalteriya tizimini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Hozirgi davrda raqamlashtirish jarayonlarining jadal rivojlanishi ushbu sohada yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron hisob-fakturalar, onlayn soliq platformalari, mobil buxgalteriya dasturlari va sun'iy intellekt elementlari asosida ishlovchi tizimlar tadbirkorlik faoliyatini ancha yengillashtirmoqda. Bu esa vaqtni tejash, inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytirish, moliyaviy shaffoflikni oshirish hamda biznes samaradorligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Mashhur boshqaruv mutaxassisi Peter Druckerning: "Agar siz o'lgan bo'lsangiz, uni boshqara olmaysiz", degan fikri ham buxgalteriya hisobining boshqaruvdagi o'rnini yaqqol ifodalaydi.

Ushbu maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda soddalashtirilgan buxgalteriya hisobining iqtisodiy mazmuni, uning bugungi kundagi dolzarbligi, amaliyotda uchrayotgan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari keng tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy tajribalar, zamonaviy raqamli texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar asosida ushbu tizimni yanada takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Mazkur tadqiqot natijalari kichik biznes subyektlarida moliyaviy boshqaruvni samarali tashkil etish, hisob tizimini avtomatlashtirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism:

Mazkur tadqiqot ishini amalga oshirish jarayonida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarida soddalashtirilgan buxgalteriya hisobining amaliy holatini o'rganish maqsadida nazariy va amaliy tahlil usullaridan keng foydalanildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar, iqtisodiy maqolalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda buxgalteriya hisobi bo'yicha amaldagi tartiblar tahlil qilindi. Shu bilan birga, mavzuni yanada chuqurroq o'rganish maqsadida To'rtko'l tumani hududidagi kichik tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchi korxonalardan biriga amaliy tashrif amalga oshirildi.

Tadqiqot davomida korxona rahbari va buxgalteriya bo'limi xodimlari bilan suhbat hamda intervyular tashkil etildi. Ushbu jarayonda korxonada soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi qanday yuritilishi, moliyaviy hisobotlarni

tayyorlash tartibi, soliq hisobotlarini topshirish jarayonlari hamda amaliyotda uchrayotgan muammolar o'rganildi. Intervyu davomida korxona vakillari kichik biznes subyektlari uchun soddalashtirilgan buxgalteriya tizimi ancha qulay ekanligini, chunki bu tizim ortiqcha vaqt va xarajatlarni kamaytirishini ta'kidladilar. Ayniqsa, kichik hajmdagi korxonalar uchun murakkab hisob tizimidan ko'ra soddalashtirilgan usul ancha samarali ekani qayd etildi.

Suhbat davomida ma'lum bo'lishicha, korxonada buxgalteriya hisobi asosan elektron dasturlar orqali yuritiladi. Biroq ayrim hollarda internet tizimidagi uzilishlar, elektron platformalardagi texnik nosozliklar hamda qonunchilikdagi tezkor o'zgarishlar hisob jarayoniga ma'lum darajada qiyinchilik tug'dirayotganligi aytib o'tildi. Bundan tashqari, kichik biznes subyektlarida bir vaqtning o'zida ham boshqaruv, ham moliyaviy nazorat ishlarini olib borish rahbar uchun ortiqcha yuklama bo'layotgani kuzatildi.

Tahlillar davomida yana bir muhim jihat aniqlandi. Ayrim tadbirkorlar buxgalteriya hisobi va moliyaviy boshqaruvning biznes rivojidagi strategik ahamiyatini yetarli darajada tushunib yetmagan. Ko'pchilik buxgalteriya hisobini faqat soliq organlariga hisobot topshirish vositasi sifatida baholaydi. Aslida esa buxgalteriya hisobi korxonaning moliyaviy holatini nazorat qilish, foyda va xarajatlarni tahlil etish, biznesni rejalashtirish hamda iqtisodiy xavflarni oldindan aniqlashda muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi. Shu sababli buxgalteriya hisobiga oddiy hisobot tizimi sifatida emas, balki korxona samaradorligini oshiruvchi strategik mexanizm sifatida yondashish zarur.

Korxonada olib borilgan kuzatishlar natijasida hujjatlar bilan ishlash jarayonida ayrim kamchiliklar ham mavjudligi aniqlandi. Xususan, ayrim moliyaviy hujjatlarni rasmiylashtirishda xatolarga yo'l qo'yilishi, ma'lumotlarni saqlash va arxivlashtirish tizimi yetarli darajada shakllanmaganligi kuzatildi. Bu kabi holatlar kelajakda moliyaviy tekshiruvlar jarayonida muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa, inson omiliga bog'liq xatolar korxonaning moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli yuqori.

Tadqiqot davomida foydalanilgan tahliliy va amaliy metodlar orqali shu narsa aniqlandiki, soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi tizimi kichik biznes subyektlari faoliyatini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Chunki ushbu tizim orqali tadbirkorlar vaqtni tejash, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va moliyaviy nazoratni samarali tashkil etish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ayniqsa, zamonaviy raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan dasturlar buxgalteriya hisobining aniqligi hamda shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Intervyu natijalariga asoslanib, ushbu muammolarni bartaraf etish bo'yicha bir qator taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi. Avvalo, kichik biznes vakillari uchun buxgalteriya hisobi va moliyaviy savodxonlik bo'yicha amaliy

seminar-treninglarni muntazam tashkil etish lozim. Bundan tashqari, elektron buxgalteriya dasturlaridan foydalanishni yanada kengaytirish, internet infratuzilmasini yaxshilash hamda kichik tadbirkorlik subyektlari uchun sodda va tushunarli elektron platformalarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, davlat tomonidan kichik biznes subyektlariga buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish bo'yicha qo'shimcha imtiyozlar berilishi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki zamonaviy dasturlar orqali yuritilgan hisob-kitob tizimi inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytiradi, moliyaviy shaffoflikni oshiradi hamda korxona faoliyatining samaradorligini kuchaytiradi.

Yuqoridagi tahlillar asosida shuni aytish mumkinki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi tizimini yanada takomillashtirish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Ushbu tizimning samarali tashkil etilishi nafaqat korxona faoliyatining barqarorligini ta'minlaydi, balki mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi, moliyaviy shaffoflikning oshishi va tadbirkorlik muhitining yanada yaxshilanishiga ham xizmat qiladi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda soddalashtirilgan buxgalteriya hisobi korxona faoliyatining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, resurslardan samarali foydalanish va boshqaruv qarorlarini to'g'ri qabul qilishda muhim o'rin tutadi. O'tkazilgan kuzatish va intervyular natijasida amaliyotda hujjatlarni yuritishdagi ayrim kamchiliklar, raqamlashtirish darajasining yetarli emasligi hamda malakali kadrlar yetishmasligi kabi muammolar mavjudligi aniqlandi.

Shu bilan birga, buxgalteriya hisobini avtomatlashtirish, zamonaviy dasturlardan keng foydalanish va tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish orqali ushbu muammolarni bartaraf etish mumkin. Natijada kichik biznes subyektlarida shaffoflik oshadi va iqtisodiy samaradorlik yanada kuchayadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdug'aniyev A.A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. Toshkent: Iqtisod-moliya nashriyoti.
2. Atrill P., McLaney E. Accounting and Finance for Non-Specialists. Pearson Education.
3. Horngren C., Harrison W., Oliver M. Financial Accounting. Pearson Education.
4. Karimov I.A. O'zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo'lida. Toshkent.
5. Mirzaev T.T. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari. Toshkent.

6. O‘zbekiston Respublikasi “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni.
7. U.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari (kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirishga oid).
8. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
9. Buxgalteriya hisobi milliy standartlari (BHMS).
10. Peter Drucker. The Practice of Management. Harper & Row.
11. Warren Buffett – biznes va investitsiya bo‘yicha intervyu va maqolalar to‘plami.